

1. ЦУС СЭЛБЭЛТ СУДЛАЛЫН САЛБАРЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Цус сэлбэлт судлалын салбар нь эрүүл мэндийн салбарын чухал хэсэг юм. 1975 оноос эхлэн Дэлхийн эрүүл мэндийн ассемблейгаас цусны чанар, аюулгүй байдал, хүртээмжийн асуудлыг судлан, гишүүн улс орнуудыг аюулгүй, үр дүнтэй үндэсний хэмжээний тогтолцоог бүрдүүлэхийг уриалсан бөгөөд өнөөг хүртэл тулгамдсан асуудлуудын нэг байсаар байна.

ДЭМБ-аас 2020 онд “Аюулгүй, үр дүнтэй, чанарын баталгаатай цус, цусан бүтээгдэхүүнийг бүх нийтэд хүртээмжтэй болгох үйл ажиллагааны хүрээ 2020-2023” баримт бичгийг гаргасан. Энэхүү баримт бичиг нь стратегийн 6 зорилттой. Үүнд:

1. Үндэсний хэмжээний зохицуулалт, нөөцийн тогтвортой хангамж бүхий сайн зохион байгуулагдсан цус сэлбэлтийн тогтолцоотой байх
2. Үндэсний хэмжээний тогтмол хяналт зохицуулалт болон үндэсний стандарт, чанарын үнэлгээний хөтөлбөртэй байх
3. Үр дүнтэй, зохион байгуулалт бүхий цусны албыг ажиллуулах
4. Эмнэлзүйн зохистой хэрэглээ, цус сэлбэх сайн дадлыг нэвтрүүлж, хэвшүүлэх
5. Үр дүнтэй харуулдан тандалт, цусны болон эмийн сонор сэрэмжийн тогтолцоог хөгжүүлэх
6. Түншлэл, хамтын ажиллагаа, мэдээллийн солилцоог өргөжүүлэх

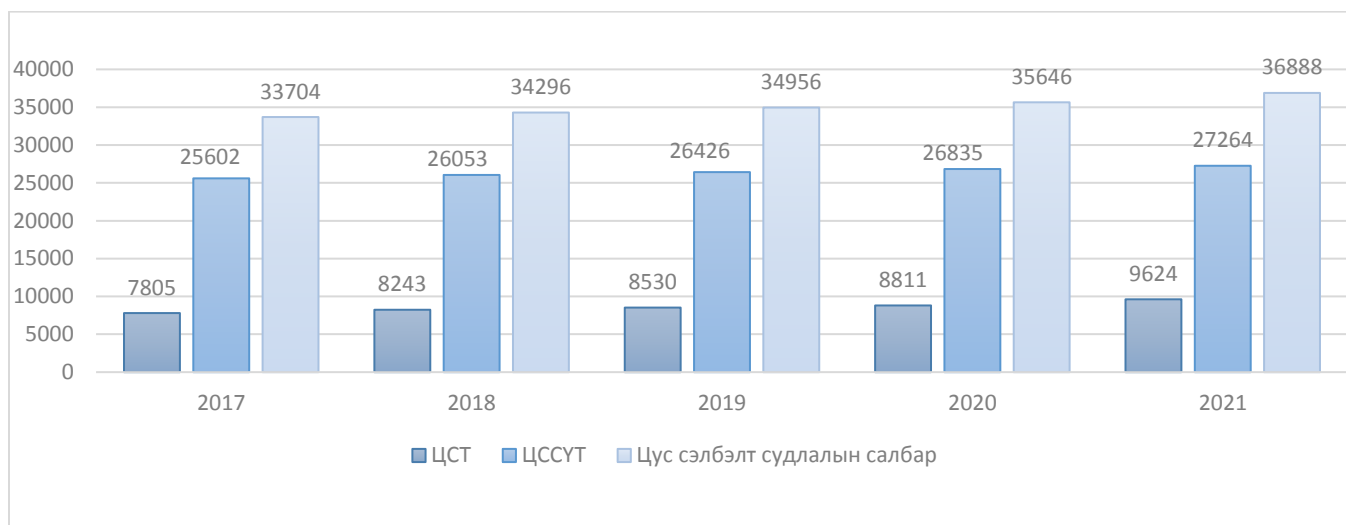
Цус Сэлбэлт Судлалын Үндэсний Төв /ЦССҮТ/ нь Монгол улсын Засгийн газрын 2020 оны “Стратеги төлөвлөгөө боловсруулах, батлах, хэрэгжилтийг хангах журам батлах тухай” 216 дугаар тогтоол, мөн ЗГХЭГ-ын 2020 оны 100 дугаар тушаал “Стратеги төлөвлөгөө боловсруулах аргачлал” болон бусад шаардлагыг үндэслэн “Цус сэлбэлт судлалын үндэсний төвийн стратеги төлөвлөгөө 2022-2025”-г дөрвөн жилийн хугацаатайгаар шинэчлэн батлуулахаар ажиллаж байна.

ЦССҮТ нь Улаанбаатар хотын хэмжээнд алслагдсан 2 дүүргийг оролцуулан нийт цус цуглуулах 5 суурин төв, орон нутагт 21 аймаг, 3 суманд нийт 24 Цусны салбар төв байгаа бөгөөд улсын хэмжээнд цус, цусан бүтээгдэхүүний нөөц, аюулгүй байдлыг ханган ажиллаж байна.

2. ЦУСНЫ ЦУГЛУУЛАЛТ, ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ҮНДСЭН ҮЗҮҮЛЭЛТ

Монгол улсын Цус сэлбэлт судлалын салбар нь 2021 онд улсын хэмжээнд эрүүл мэндийн байгууллагуудыг аюулгүй, чанартай цус, цусан бүтээгдэхүүнээр 100 хувь ханган ажиллалаа.

Сүүлийн 5 жилийн байдлаар улсын хэмжээнд нийт цус цуглуулалтын тоо 2017 онд 33704 байсан бол 2021 онд 36888 болж 9,4 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Нийт цус цуглуулалтын 27264 (73.9%) нь ЦССҮТ-д, 9624 (26.1%) нь Цусны салбар төвүүдэд тус тус цуглуулагдсан байна (Зураг 1)

Зураг 1. Нийт цус цуглуулалтын тоо, 2017-2021 он

Газарзүйн байршлаар нь авч үзвэл 2021 оны байдлаар цус цуглуулалтын тоо Хөвсгөл (1005), Дархан-Уул (900), Баян-Өлгий (655), Дорнод (610) аймгуудад харьцангуй өндөр байсан бол Завхан (236), Говьсүмбэр (217), Говь-Алтай (193) аймгуудад бусад аймгуудын үзүүлэлтээс харьцангуй бага байна. (Зураг 2).

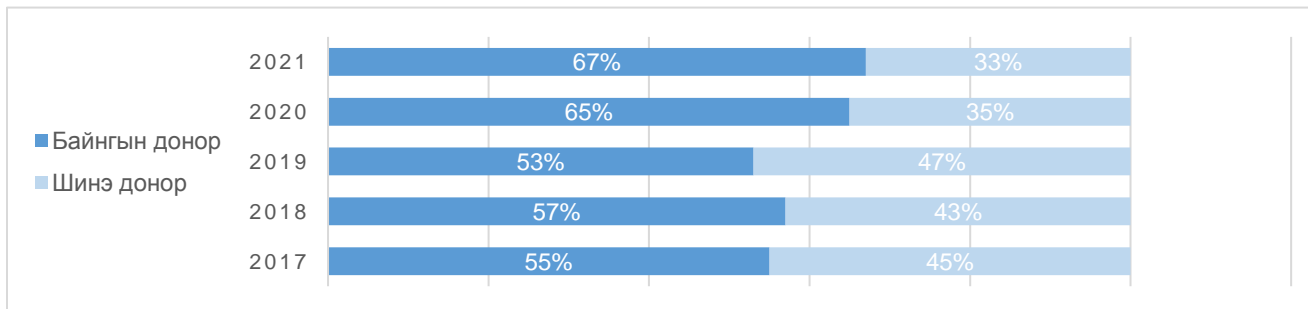

Зураг 2. Хөдөө орон нутагт цус цуглуулалтын тоо, аймгаар (2021 он).

Сүүлийн жилүүдэд улсын хэмжээнд цусны донор хадгалалт, алдаршуулалтын арга хэмжээг тогтмол хэрэгжүүлсний үр дүнд нийт доноруудын дунд байнгын донорын эзлэх хувь нэмэгдэж байна. Байнгын доноруудын эзлэх хувь нэмэгдэх нь цус, цусан бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдлыг хангах, тасралтгүй нөөц бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм. Донорын төрлөөр нь авч үзвэл 2017 онд нийт цусны доноруудын

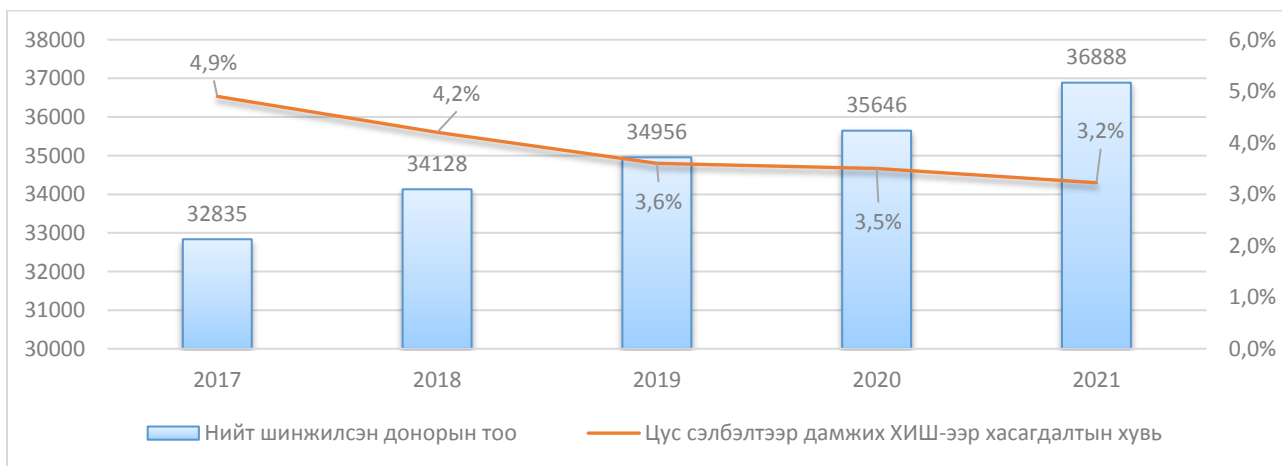
дунд байнгын донорын эзлэх хувь 55 байсан бол 2021 онд 67 хувь болж 12 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна (Зураг 3).

Зураг 3. Цусны донорын төрөл, 2017-2021 он

Мөн нийт цус цуглуулалтын 72.5 хувийг суурин хэлбэрээр, 27.5 хувийг явуулын хэлбэрээр тус тус цуглуулсан байна. Суурин хэлбэрээр цус цуглуулалт 2019 онд 59.8%, 2020 онд 68.2% байсан бол 2021 онд 72.5% болж нэмэгдсэн байна. Энэ нь дэлхий нийтийг хамарсан Коронавируст халдвар (Ковид-19)-ын улмаас үүссэн нөхцөл байдалтай холбоотой ЦССҮТ-ээс авч хэрэгжүүлсэн хариу арга хэмжээний үр дүнтэй холбоотой гэж дүгнэж байна.

Цус цуглуулалтыг насны бүлгээр нь авч үзвэл 18-24 насныхан 25.5%, 25-44 насныхан 49,7%, 45-с дээш насны донорууд 24%-ийг тус тус эзэлж байна. Нийт цусны доноруудын 53.7 хувийг эрэгтэйчүүд, 46.3 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байгаа ба эмэгтэй доноруудын идэвхи өмнө жилээс 0.7 хувиар нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

Зураг 4. Цус сэлбэлтээр дамжих халдвар илрүүлэх шинжилгээгээр хасагдалтын хувь, 2017-2021 он

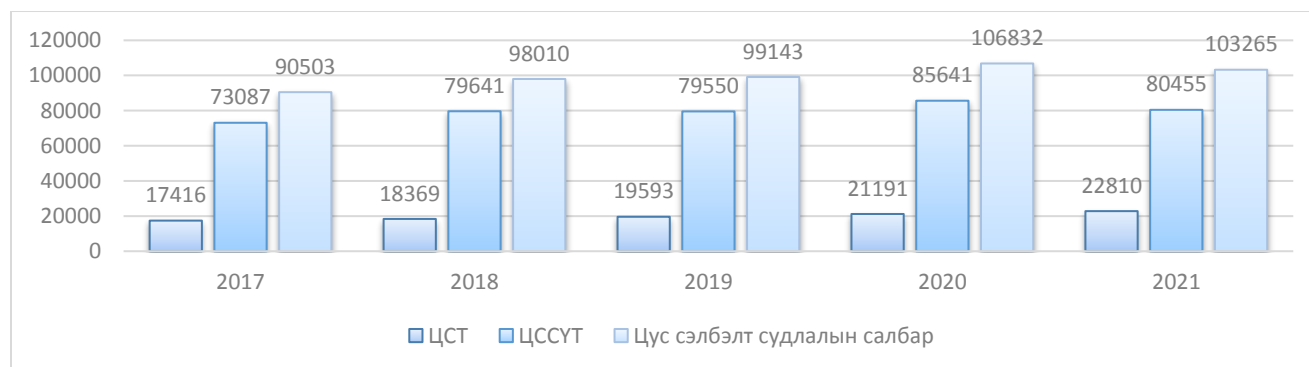
Цусаа өгсөн доноруудын сорьцод цус сэлбэлтээр дамжих 4 төрлийн халдвар илрүүлэх шинжилгээг 100 хувь хийдэг бөгөөд цус сэлбэлтээр дамжих халдвар илрүүлэх шинжилгээгээр хасагдалтын хувь жил бүр тогтмол буурч байна. 2017 онд цус

сэлбэлтээр дамжих халдвар илрүүлэх шинжилгээгээр хасагдалтын хувь 4.9 хувь байсан бол 2021 онд 3.2 хувь болж 1.5 дахин буурсан үзүүлэлттэй байна (Зураг 4).

3. ЦУС, ЦУСАН БҮТЭЭГДЭХҮҮНИЙ ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

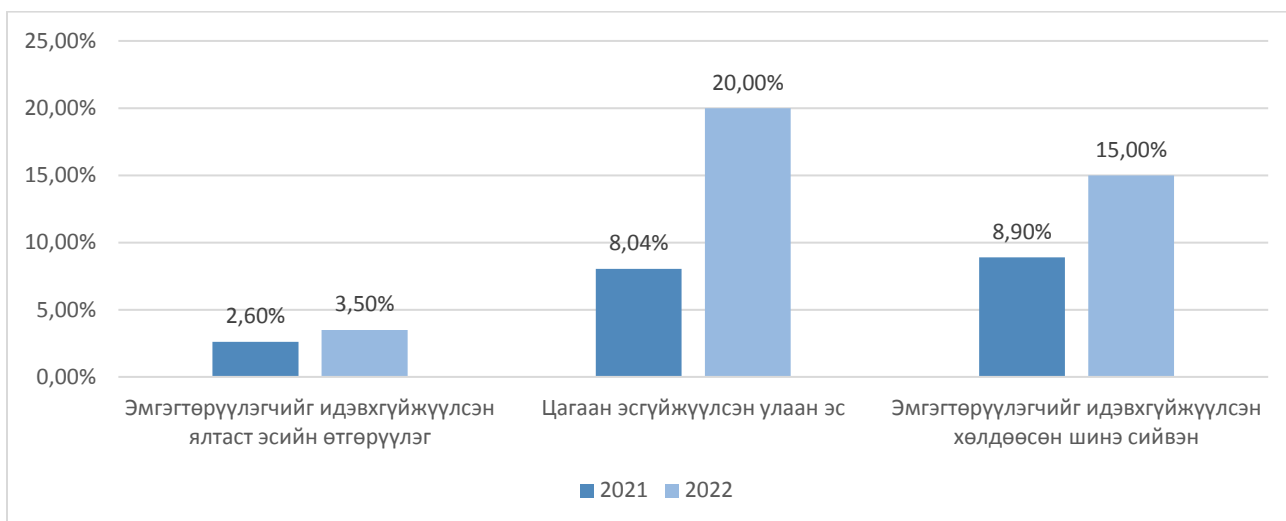
ЦССҮТ нь 2015 онд 15 нэр төрлийн цус, цусан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байсан бол техник, технологийн шинэчлэлтийг үе шаттайгаар нэвтрүүлсний үр дүнд 2020 онд 34 нэр төрөл, 2021 онд нэмж SARS-COV-2 эсрэг бие агуулсан сийвэн, SARS-COV-2 эсрэг бие агуулсан эмгэгтөрүүлэгчийг идэвхгүйжүүлсэн сийвэн үйлдвэрлэж эхэлснээр цус, цусан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 36 нэр төрөл болж нэмэгдсэн байна.

Улсын хэмжээнд цус, цусан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг сүүлийн 5 жилийн байдлаар нь авч үзвэл 2017 онд 90503 нэгж цус, цусан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байсан бол 2021 онд 103265 нэгж цус, цусан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, нийт үйлдвэрлэл 14.1 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Үүнээс: ЦССҮТ-д 80455 нэгж (78%), Цусны салбар төвүүдэд 22810 (22%) нэгж бүтээгдэхүүнийг тус тус үйлдвэрлэсэн байна (Зураг 5).

Зураг 5. Цус, цусан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, 2017-2021 он

Мөн түүнчлэн цус, цусан бүтээгдэхүүнийг рентген туяагаар шарах технологи, улаан эсийг хөлдөөж хадгалах технологи, бүтээгдэхүүний эмгэгтөрүүлэгчийг идэвхгүйжүүлэх технологи зэрэг орчин үеийн шинэ технологийг үйл ажиллагаандаа нутагшуулсантай холбоотойгоор цаашид цагаан эсгүйжүүлсэн улаан эсийн бүтээгдэхүүн, эмгэгтөрүүлэгчийг идэвхгүйжүүлсэн ялтаст эсийн өтгөрүүлэг, эмгэгтөрүүлэгчийг идэвхгүйжүүлсэн хөлдөөсөн шинэ сийвэнгийн үйлдвэрлэлд эзлэх хувийг 2022 онд нэмэгдүүлэн ажиллахыг зорьж байна. (Зураг 6)

Зураг 6. Цус, цусан бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд шинэ технологийг нутагшуулах нь, 2021-2022 он

4. ЦУСНЫ ЧАНАР, АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

ЦССҮТ нь бүх үйл ажиллагаандаа Чанарын менежментийн тогтолцооны MNS ISO 9001:2016 олон улсын стандартын шаардлагыг бүрэн хэрэгжүүлж, хөндлөнгийн байгууллагаар 2020 онд давтан баталгаажуулалт хийлгэн 3 жилээр сунгуулсан бол 2021 онд магадлах аудитад хамрагдан стандартын шаардлагыг үргэлжлүүлэн хангаж байна гэж дүгнэгдлээ.

Мөн лабораторийн чанар ба чадавхид тавигдах шаардлага MNS ISO 15189:2015 стандартын давтан баталгаажуулалтад амжилттай хамрагдаж, Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо-шаардлага OHSAS 18001:2012 стандартаас MNS ISO 45001:2018 стандарт руу шилжих бэлтгэл ажлыг хангалаа.